Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA DET GAMLE HELSINGØR

Nr. 1 / 2024

Formanden skriver

Den 1. januar 2024 tiltrådte den nye museumsleder Sebastian Gyrst-Longsig Christensen. Vi byder ham vedkommen. I de mange år, jeg har været med i bestyrelsen, har vi haft et fint samarbejde med de 3 tidligere ledere. Det er jeg sikker på, at vi også får med den nye. Den til enhver tid siddende museumsleder er observatør til vores bestyrelsesmøder, og hele bestyrelsen vil hilse på den nye leder den 20. februar 2024.

I efteråret besluttede vi at afskaffe medlemskortene. De har været besværlige og dyre for os. Med det nye museum på Kulturværftet er der gratis adgang for alle, og vi har været nødt til at kræve tilmeldinger til vores foredrag. De er selvfølgelig stadig gratis for medlemmerne. Jeg vil gerne bede jer om at huske jeres medlemsnummer. Nummeret vil fremgå af den kuvert, som vores 4 medlemsblade om året kommer i.

Med lukningen af det gamle museum i Karmeliterhuset har vi desværre fået et distributionsproblem med museets årbog, som vi uddeler gratis til vores medlemmer. I år har vi besluttet at uddele bogen til alle, der har betalt kontingent for 2023 eller 2024. Vi håber, vi kan finde en løsning på distributionsproblemet. Det er for dyrt at sende bogen ud med posten.

Årbogen kan altid hentes hos Bente Thomsen eller undertegnede. Men den vil også blive uddelt ved vores foredrag.

Tom Sinding
Formand

Forsidebilledet

Udsnit af broderi af Helsingør Havn. 1809.
Billedkilde: Museerne Helsingør.

NYT FRA DET GAMLE HELSINGØR

Bente Thomsen (ansvh.)
Torben Bill-Jessen
Charlotte Fenger

Tryk:
Nofoprint, Vallensbæk
Layout:
Charlotte Klokholm / Maison-B

Nyt fra det gamle Helsingør
udkommer med 4 numre om året

Stof til bladet sendes til
btsnekkersten@gmail.com
Deadline for nr. 2/2024 er onsdag
20. marts 2024

Helsingør
Historiske Forening
Formand:
Tom Sinding tlf. 2331 8605
Næstformand:
Bente Thomsen
tlf. 2125 6830
Kasserer: Flemming Jensen
Sebastian Gyrst-Longsig
Christensen
Ingrid Dora Jarnbjer
Aksel Ravn
Carsten Rygaard
Søren Voller
Torben Bill-Jessen (suppleant)
Charlotte Fenger (suppleant)

Foreningens hjemmeside
helsingoerhistoriskeforening.dk

Kontingent for 2024:
225 kr. for enkeltpersoner
275 kr. for par
575 kr. for firmaer
Betaling kan ske på:
Reg. 2255, konto 1905 639 169
MobilePay nr. 307140.

Jeg ser frem til at være med til at åbne porten til historien, porten til verden, porten til byen...

Af Sebastian Gyrst-Longsig Christensen

Jeg har også set frem til den 1. januar 2024, hvor jeg formelt startede som museumschef for Museerne Helsingør. Jeg har igennem det sidste år fulgt museet på sidelinjen, da jeg har siddet i det advisory board, som museet etablerede sidste år som en del af arbejdet med at imødekomme evalueringen fra Slots- og Kulturstyrelsen. Jeg har derfor også siden foråret 2023 været bekendt med museets nye strategi, »Porten til historien, Porten til verden, Porten til Byen«.

Det er en strategi, som skaber et solidt fundament for at positionere museet endnu stærkere end i dag. Samtidig er jeg opmærksom på den betydelige politiske opbakning til museets strategi, aktiviteter og drift. Museets strategiske valg om at fokusere på Øresundstolden, Værftsbyen og Oplevelsesbyen er et vigtigt skridt for at styrke en målretning af museets aktiviteter og nå en bredere målgruppe. Samtidig er der i strategien et stærkt fokus på, at der er et stort potentiale i at muliggøre udnyttelse af byens særdeles velbevarede historiske bygninger, gader og stræder til at formidle de mange lag af historier, som Helsingør stadig bygger på.

Sebastian Gyrst-Longsig Christensen. Foto: Sebastian Gyrst-Longsig Christensen.

Gæsterne skal endnu mere i centrum

Det er min vision at tage Museerne Helsingør med på en rejse, hvor gæsterne skal endnu mere i centrum, deres liv og levned skal afspejles, og vi skal på museet opnå dette ved at bruge byens historie til at åbne verden for dem og spejle deres egne erfaringer. Jeg har mere end 15 års erfaring med brugernær formidling og har arbejdet strategisk, taktisk og operationelt med at skabe oplevelses- og formidlingsstrategier baseret på en brugercentreret tilgang.

Museerne Helsingør er inde i en god og positiv udvikling, som fokuserer på at udvikle nye ideer og formater og nå nye typer af publikum. Her tænker jeg også, at de frivillige i Helsingør Historiske Forening og de andre frivilliggrupper skal have en central rolle. Jeg ser frem til gode drøftelser og diskussioner om, hvordan vi kan få det til at ske.

Museum og bibliotek under samme tag

En af de mange andre spændende opgaver er den endelige samlokalisering

med Biblioteket på Kulturværftet, som giver en spændende mulighed for at skabe historisk kulturformidling på en ny og attraktiv måde. Helsingør byråd har jo netop formuleret en ambition om, at museet og biblioteket skal skabe en ny dannelses- og kulturinstitution 2.0. Jeg ser virkelig frem til, at vi på museet i samarbejde med biblioteket skal løse denne opgave. Det kommer til at kræve meget energi, men det er også en opgave, som virkelig giver god mening. For de fleste kulturforbrugere er ligeglade med, om en god kulturoplevelse stammer fra et museum, et bibliotek eller et kulturhus. De ønsker blot autentiske, lærerige og underholdende oplevelser med deres familie eller venner. Det bliver også spændende for både museets og bibliotekets medarbejdere at skulle samarbejde om dette og ikke mindst, at vi kan forsøge os og eksperimentere os frem til, hvad en ny kultur- og dannelsesinstitution betyder i virkeligheden.

En statskundskaber er kommet på rette hylde

Min baggrund og entre i museumsverdenen er lidt utraditionel. Jeg er uddannet i statskundskab i København, hvor jeg især specialiserede mig i politisk kommunikation, kulturpolitik og public service. Mit første job var i Erhvervsministeriet, hvor jeg skulle arbejde i et nyt kontor for kultur- og oplevelsesøkonomi. Jeg var blandt andet med til at etablere regeringens center for kultur- og oplevelsesøkonomi i Roskilde, og i det hele taget blev kultur- og oplevelsesøkonomi min professionelle skæbne. Jeg har de sidste 15 år arbejdet med udvikling og ledelse af kulturorganisationer som leder, rådgiver og underviser. I 2020 indtrådte jeg i museumskoncernen ROMUs ledelsesgruppe. ROMU består af 10

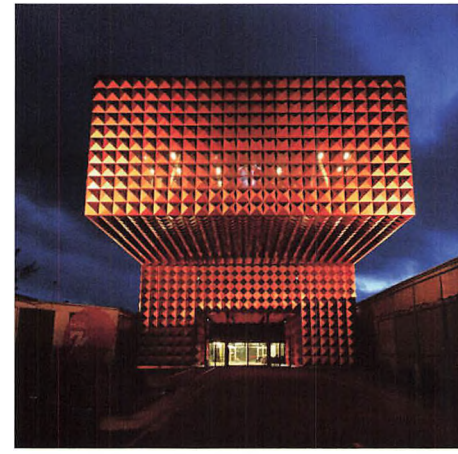

Ragnarock, Rockmuseet.
Foto: Sebastian Gyrst-Longsig Christensen.

museer og udstillingssteder, hvor Roskilde Museum, Lejre Museum og ikke mindst Rockmuseet Ragnarock udgør de tre største museer i koncernen.

Udstilling på Rockmuseet Ragnarock.
Foto: Sebastian Gyrst-Longsig Christensen.

Jeg har især en stor kærlighed til Rockmuseet Ragnarock, da det for alvor var min vej ind i museumsverdenen. I 2011 arbejdede jeg som chefrådgiver i et rådgivningsfirma, der skulle hjælpe med at skabe en grundfortælling og definere målgrupper for det nye og på det tidspunkt ubyggede rockmuseum. Det var starten på en 10 års rejse, hvor jeg med min egen udstillings- og formidlingsvirksomhed

Udstilling på Rockmuseet Ragnaroc. Foto: Sebastian Gyrst-Longsig Christensen.

både nåede at udvikle udstillingskonceptet til det nye store museum og senere overtog rollen som udstillingsleder for i 2020 at indtræde i ledelsesgruppen for Rockmuseum Ragnarock og de 9 andre museer og udstillingssteder.

Foruden Rockmuseum Ragnarock har jeg været hovedrådgiver og udstillingsarkitekt på en række andre udstillinger for museer og organisationer.

Kronprinsen spiller dilemmaspil i Røde Kors Besøgscenter. Foto: Dansk Røde Kors.

Mest af alt er jeg stolt af især udviklingen og realiseringen af museumsudstillingen på Rockmuseet Ragnarock, men jeg vil også fremhæve Røde Kors besøgscenter og museum på Blegdamsvej i København. Det er også blevet et særdeles vellykket projekt, som også er meget meningsfyldt, da det primært er rettet mod at skolebørn skal forstå Røde Kors' arbejde i krigsområder og deres utrættelige rolle som fortaler for krigens regler og Genevekonventionen.

Røde Kors Besøgscenter. Foto: Dansk Røde Kors.

Den hemmelige opskrift

Både udstillingen på Rockmuseum Ragnarock, Røde Kors Besøgscenter og mange andre udstillinger har jeg bygget op på baggrund af museumsteoretikeren E. Fehers forskning i uformelle læringsrum. Hun har i mere end 25 år forsket i og undersøgt, hvordan man mest effektivt formidler kultur- og naturhistorie til et bredt publikum.

Kort skitseret er hendes teori bygget op omkring fire såkaldte E´er. E. Feher's tilgang til museumsformidling: **Oplevelse (Experience):** Dette fokus handler om den umiddelbare, personlige oplevelse, som besøgende har på et museum. Det lægges vægt på at skabe et engagerende, følelsesmæssigt resonant miljø, der kan vække nys-

gerrighed og interesse. Oplevelsen er ofte sensorisk og emotionel og er med til at skabe en vedvarende forbindelse mellem de besøgende og museets indhold.

Udforskning (Exploration): Udforskning opfordrer til aktiv deltagelse og selvstyret læring. Besøgende opmuntres til at udforske udstillingerne på egen hånd, stille spørgsmål og interagere med udstillinger på en måde, der fremmer dybere forståelse og opdagelse. Dette kan omfatte interaktive elementer, praktiske aktiviteter eller muligheder for at manipulere og eksperimentere med udstillingsgenstande.

Forklaring (Explanation): Forklaring fokuserer på at formidle information og kontekstualisere udstillingsgenstandene. Dette kan gøres gennem traditionelle metoder som tekstplader og guider eller gennem mere innovative tilgange som multimediepræsentationer eller augmented reality. Målet er at give indsigt og baggrundsinformation, der beriger de besøgendes forståelse.

Udvidelse (Expansion): Udvidelse handler om at udvide læreoplevelsen ud over selve museet. Dette kan involvere at forbinde indholdet i museet med større temaer, aktuelle begivenheder, eller de besøgendes personlige liv.

Udstilling på Rockmuseet Ragnarock.
Foto: Sebastian Gyrst-Longsig Christensen.

Den hemmelige opskrift har givet flotte resultater

De fire E'er var en stærkt medvirkende årsag til, at vi kunne udvikle og designe et så stærkt formidlings- og læringsrum, som det er tilfældet med Rockmuseet Ragnarock.

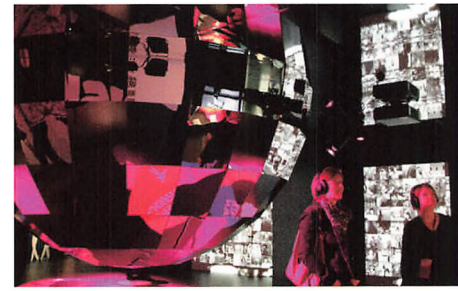

Udstilling på Rockmuseet Ragnarock.
Foto: Sebastian Gyrst-Longsig Christensen.

Det er heldigvis ikke kun mig selv, der kan se storheden i dette projekt. Foruden en stjerneregn og flotte anmeldelser i mange danske dagblade er udstillingen også blevet anerkendt som en af de 15 bedste permanente udstillinger i verden af National Geographic Traveler Magazine. Dette skyldes dets evne til at engagere, uddanne og inspirere de besøgende samt for evnen til at skabe nye moderne udstillinger. Blandt de øvrige udstillinger på National Geographic Traveler Magazines liste er Tate Modern og Design Museum i London, The Museum of Tomorrow i Rio de Janeiro, og The National Museum of African American History and Culture i Washington, D.C.

Jeg ser frem til et godt, lærerigt og konstruktivt samarbejde med Helsingør Historiske Forening og glæder mig til at møde jer alle sammen.

Jens Lind – kaperkaptajn og eventyrer

Af Charlotte Fenger

Jens Lind var et farverigt, festligt indslag i Helsingør, en mand, man lagde mærke til. Han fik som en af de første kaperbrev i efteråret 1807. Han blev som 32-årig, allerede berømt og rig, tilbudt at blive kaperfører på landets største kaperskib, »Cort Adeler«. Skibet var opkaldt efter en berømt admiral og udstyret med 12-16 kanoner. Lidt syd for Helsingør forsøgte i august 1808 et mandskab fra et engelsk krigsskib at entre »Cort Adeler« fra flere små barkasser (robåde med små kanoner) i ly af mørket. Med en besætning på kun 13 ud af godt 93 mand lykkedes det på et hængende hår Jens Lind og hans besætning at nedkæmpe en styrke på 150 mand. Den dåd blev Jens Lind kendt for. Det store skib »Cort Adeler« viste sig at være dårligt til at manøvrere og derfor uegnet som kaperfartøj. Det endte som vrag i isen på Københavns Red i januar 1809. Jens Lind anskaffede sig i september 1808 en mindre kutter kaldet »Haabet«, udstyret med 4 kanoner.

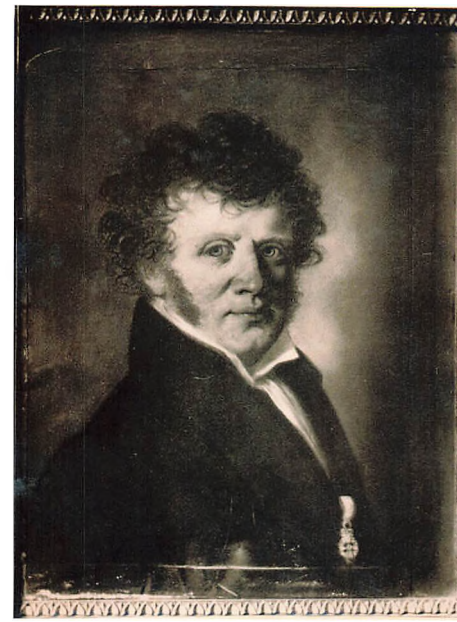

Jens Lind – kaperkaptajn og færgemand. Billede fra omkring 1814. Museerne Helsingør.

Fest og farver

Der fandtes adskillige rygter og myter om Jens Lind. Han blev født i Ålsgårde den 23. juni 1776, og familien flyttede til Helsingør i 1780, hvor faderen fortsatte sin lodsforretning. Efter nogle år som færgekarl blev Jens Lind i en ung alder færgemand ved at gifte sig i august 1801 med Anne Marie Poulsen. Hun var mere end 10 år ældre end Jens, var enke efter færgemand Nicolai Poulsen og havde en datter på 8 år. Man ved med sikkerhed, at Jens Lind fra 1801-1817 ejede den store og flotte ejendom i Strandgade 1, hvor der ofte var liv og glade dage. Han opholdt sig fra tid til anden i København. Her havde han en elskerinde gennem mange år, Karen Marie Sonne, som han efter skilsmissen fra Anne Marie Poulsen i 1811 levede sammen med, men først giftede sig med i 1826. Han lejede af og til en hotelsuite på Raus Hotel i København, senere Hotel d'Angleterre, hvor han inviterede venner og veninder på gode middage og til forestillinger i Det Kgl. Teater og ligesom byens spidser havde en loge. Her gjorde han sig bemærket ved at optræde i sorte fløjlsklæder og

fik derved øgenavnet »Fløjlslind«. Ind imellem tjente han formuer, men lige så let pengene kom ind, ligeså let blev de brugt.

Personlighedstræk

Den velskabte og smidige Jens Lind var en mand med stor selvfølelse og store armbevægelser. Han holdt meget af pragt, fest og farver, var generøs, en spilopmager, talte meget og veg ikke tilbage for at prale. Han var forfængelig og pyntesyg, var noget af en laps og lagde vægt på at være klædt fint på, hvilket ikke aftog med alderen. Det udmøntede sig for eksempel i, at han spankulerede rundt på skibsbroen i en blå uniformslignende dragt med ankerknapper og hvide lærredsbukser med blå striber. Frakken havde en guldbroderet sort fløjlskrave, og skøderne var hæftet op med guldankre. En dolk havde sin plads langs siden, og om halsen hang hans Dannebrogskors. Man havde vel været kaperkaptajn på »Cort Adeler«, det største kaperskib i Danmark! Jens Lind var en ejendommelig mand, en urolig sjæl, en eventyrer med hang til spænding. Han havde ry for at være den mest uforfærdede og modige kaperkaptajn, grænsende til det dumdristige. Dygtig og snu var han også.

Strandgade 1, som Jens Lind ejede fra 1801-1817. Foto 2015: Charlotte Fenger.

Nye eventyr

Når pengekassen var tom, var det tid til nye eventyr. I november 1808 lykkedes det ham at erobre en engelsk brig på 10 kanoner med sin kutter »Haabet«, et (dum)dristigt forehavende, som de fleste ville have veget langt udenom, men som var typisk for Jens Lind. Den dåd indbragte en pæn formue.

Det sidste og mest dramatiske kapertogt foregik i 1813. Jens Lind havde kommandoen over kaperbåden »Grevinde Danneskjold«. Med om bord var hans yngre broder Anders, også kaperkaptajn. Fra september samme år samarbejdede svenske skibe med engelske, og på Landskrona Red lå en svensk konvoj for anker. Det fristede en mand som Jens Lind, så han sneg sig ind på konvojen natten til d. 19. december. Han havde dog undervurderet situationen og kom i regulært søslag med en barkasse i en heftig og langvarig kamp under store omkostninger. Jens Lind nægtede at overgive sig og fik svenskerne drevet på flugt. For overhovedet at undslippe, måtte han skære sit kaperfartøj fri. Han havde til alt held erobret en svensk galease, som han kunne sejle tilbage til Helsingør med. Én sag var tabet af kaperskuden »Grevinde Danneskjold«, men værre var, at tre af hans mænd blev dræbt, bl.a. hans lillebror Anders. Få måneder tidligere havde han mistet en endnu yngre broder Jens, kaperfører som sine to andre brødre. Det blev en trist afslutning på Jens Linds kapervirksomhed. Kampen var en af de sidste kampe med kaperskibe og blev meget omtalt i pressen. Han blev efter denne dåd dekoreret med Dannebrogskorset i januar 1814.

Broderi af Helsingør Havn ca. 1809. Museerne Helsingør.

Nye erhverv

Efter kapergerningen skrumpede indtægterne, og Jens Lind blev rastløs. Han investerede i to gårde ved Esrum sø, som han lagde sammen. Her kunne han sejle på søen, jage og holde fester og lade en avlskarl passe bedriften. Han solgte siden gårdene med en fortjeneste på omkring fire gange så stor som købesummen.

Jens Lind kastede sig over et nyt erhverv: smugleri – som både kunne være indbringende og opfylde behovet for spænding. Jens Lind var heldig og kunne nøjes med en bøde den ene gang, han blev grebet i det. Myndighederne så lempeligt på smugleriet, og smuglerne yndede at drille toldvæsenet.

I åben båd til Rusland

De fremragende og meget sødygtige færgebåde fra Helsingør var kendt i udlandet. Den russiske regering havde store ambitioner for fremtiden på havet og ønskede et eksemplar til Skt. Petersborg som model, så de selv kunne bygge dem. De var for store til at kunne stå på dækket af datidens handelsskibe. Man bad derfor Jens Lind om at sejle i åben båd tværs over Østersøen, fordi han var tilpas berømt og ansås for at have det rette vovemod og en stor erfaring. Det appellerede til eventyreren, så han sejlede i åben båd til Rusland hele to gange.

Den første båd fra Løwes værft var af en uacceptabel kvalitet, så en ny og større måtte bygges på værftets regning. Afsejlingen skete derfor den 28. juli 1833 i så stor hast, at den nu 57-årige og gigtplagede Jens Lind ikke var klædt på til søfart og uvejr. På den barske tur i åben båd var man helt ubeskyttet mod vejr og vind. Med ham var to »vovehalse« fra Sletten Havn og Oluf, den 12-årige tjenestedreng fra Rørtang, hvor han og Marie boede. Jens Lind var stadig ikke tilfreds med båden, som var utæt og måtte forbedres undervejs. Den 21. august nåede de Skt. Petersborg, og Jens Lind udarbejdede efter aftale en rapport om turen. Den måtte tilpasses, så fejl og mangler ikke blev alt for tydelige over for de russiske myndigheder. Men både det og at gøre et godt indtryk lykkedes godt for Jens Lind. Han havde iført sig sin 25 år gamle kaptajnsfrakke fra sin tid som chef på »Cort Adeler«, og Oluf var

Broderi af Helsingør Havn set udefra ca. 1809. Museerne Helsingør.

»propert« klædt. Jens Lind investerede i en mindre båd til turen hjem og var i Helsingør den 20. oktober.

Det sidste eventyr

Havde Jens Lind fået nok af sejlads i åben båd? Næppe, for han tog imod en ny chance for sejlads i efteråret 1836, denne gang en norsk, åben båd, som skulle leveres i Kronstadt. Trods sine 60 år og helbredsproblemer gav han ikke op. Han påstod, at kulde og frost ikke generede ham, men blot at han var blevet »noget krum« og at det, der drev ham, var nysgerrighed efter at finde ud af, om han kunne gøre det.

Man gav ikke op, uanset hvad det kostede. Oluf var med igen samt to håndværkere, men de to sprang allerede fra i den første preussiske havn. Han opgav i Liebau på grund af tidlig vinter og sygdom, men genoptog sejladsen den 9. november – alene. Jens Lind skrev en beretning, som giver et indblik i den barske sejlads med storme, snevejr og det mod, som kun en person med en utrolig energi, viljestyrke og pligtfølelse kunne udvise! Han havde flikket en lille »kasse« sammen som landgangsfartøj af et par brædder. Den var ustabil og kæntrede let. Den 25. november nåede han omsider Reval i en temperatur på minus 18 grader. Vinteren forhindrede ham i at nå det endelige mål, Kronstadt, så båden blev opmagasineret i Reval med henblik på videre transport. Hvordan Jens Lind kom tilbage til Danmark, vides ikke.

Jens Lind havde ikke flere kræfter til eventyr. Han blev i land og lod sin færgeforretning fortsætte via en eller to færgekarle, som det var foregået gennem mange år. Alderen syntes dog ikke at afspejle hans livlige og iltre sind, som forekom uændret. Han døde den 9. november 1841, 65 år gammel og blev begravet fra Skt. Olai Kirke den 15. november. Et bemærkelsesværdigt menneskes eventyrlige liv var slut. Jens Lind levede fuldt ud op til en kommentar til sin kollega og ven Niels Bache om sin brogede besætning på kutteren »Håbet«: »Din fader har lært mig, at naar jeg har én Sømand i Baaden, saa kan de andre gerne være Bønder, og Satan skal døje ondt for at kede sig, naar det ikke behøves.«

Damsystemet i Hellebæk – enestående i Danmark?

Af Morten Steen Petersen, næstformand i Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening

Hellebæk er et lille område af Helsingør kommune, hvor fortiden ligger og lurer bag hver en bygning, i skoven og ved de mange damme i og omkring byen. Der knytter sig meget historie til Hellebæk, meget af det centreret omkring våbenfabrikken, der i beskeden form blev grundlagt af Christian 4. som led i fremstilling af kanoner. Sidenhen blev der i perioden 1669 til 1870 produceret geværer, pistoler og blankvåben på Kronborg Geværfabrik. I tiden fra 1745 til 1870 havde fabrikken monopol på at producere geværer og pistoler til den danske hær.

Denne artikel tager udgangspunkt i den nyeste viden om damsystemet omkring Hellebæk. Historikeren Jesper Godvin Hansen har i hele sit professionelle liv beskæftiget sig med Kronborg Geværfabrik og dets produkter, og meget af hans forskning er publiceret af Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening, senest i et 4-binds værk om Kronborg Geværfabrik 1669-1870. Dette værk har dannet baggrund for mange fakta i nærværende artikel.

Tidligere skovrider Gunnar Bergsten foretog en første kortlægning af damsystemet i moderne tid. Denne kortlægning er i 2019 blevet suppleret med en omfattende kortlægning af fortidsminder, herunder damme, grøfter, stigbord og diger udført af Søren Agerlund Rasmussen og Carsten Carstensen fra Naturstyrelsen Nordsjælland. Behovet for denne nye og udvidede kortlægning skyldes blandt andet, at Hammermølle Skov og Teglstrup Hegn er blevet udpeget til naturnationalpark. Slots- og Kulturstyrelsen har tillagt det væsentlig betydning, at de kulturhistoriske spor ikke bliver ødelagt af indførelse af en ny fauna. Marie Walther fra Slots- og Kulturstyrelsen har foretaget de første analyser af det nye materiale, og det er hendes foreløbige konklusioner, jeg refererer i nærværende artikel.

Damsystemet

Da Frederik d. 2. i 1574 besluttede sig for at ombygge den gamle fæstning Krogen på Øret til tidens smukkeste renæssanceslot, blev det samtidig bestemt, at der skulle placeres en mølle ved udløbet af Hellebækken til forsyning af mel til Kronborgs garnison og bygningsarbejdere. Man havde fundet ud af, at det største fald mod Øresund fandtes i Hellebæk, men også, at hvis der skulle sikres en stabil vandforsyning, skulle vandet fra de naturlige søer i baglandet (Skindersø, Klaresø og Sortesø, samt et antal moser) samles og opbevares i damme, således at vandet kunne doseres efter behovet. Samtidig havde kongen også brug for fisk til sin forplejning, og en nem måde at fange fisk er at opdrætte dem i en dam, og når fiskene skal bruges tømme dammen og samle fiskene op fra bunden. Overklassen spiste ikke saltvandsfisk, men store mængder ferskvandsfisk.

Allerede her fornemmer man en konflikt mellem den stabile vandforsyning for at sikre mølledriften og den

Hellebæk og Teglstrup Hegn, Det historiske vandsystem; Søren Agerlund, Naturstyrelsen Nordsjælland, 2023.

fluktuerende vandstand, fordi fiskene skulle fanges. Det er en konflikt, som bliver stadig mere omfattende, og da kongen i 1669 beslutter at istandsætte Christian 4.s gamle møller og ombygge Kongens Mølle til et jernværk, lægges grundstenen til det, der senere bliver Kronborg Geværfabrik. Lensmanden på Kronborg, Hans Rostgaard af Krogerup, der er blevet udnævnt til fiskemester i Kronborg Len i 1661, bliver bedt om at finansiere istandsættelsen af møllerne. Rostgaard vægter tydeligvis sit hverv som fiskemester højere og fortsætter med at fylde og tømme damme, og lader en væsentlig del af vandet løbe ud til Øresund gennem Julebækken.

Omkring 1685 bliver Ole Rømer tilkaldt for at rådgive om udviklingen af jernværket, og han ønsker en oversigt over hele damsystemet. Fiskemesteren har netop udarbejdet et sådant kort, som vi har liggende i vores arkiv. Kortet viser, at der fortsat er mulighed for at anlægge et par store damme ud mod Øresund, således at vandet kan løbe mod Hammermøllen i stedet for at løbe ud gennem Julebækken.

I 1709 bliver aftalen om vand endelig indgået. Kronborg Geværfabrik får tildelt rettighederne fra stort set alle damme og søer i området syd for Gl. Hellebækvej og den nuværende jernbane samt dammene i og omkring selve Hellebæk incl. Skåningedam og Sildevadsdam. Hele historien om vandrettighederne er beskrevet af Gunnar Bergsteen, og udgivet som Egnshistorisk beretning nr. 31 »Vandkraftens Udnyttelse i Hellebæk, Kronborg Geværfabriks Vandrettigheder« i 2001.

Damsystemet er løbende blevet udvidet. På et tidspunkt i det sene 1700-tal var det under overvejelse at grave en kanal fra Gurre sø, som fabrikkens ejer havde vandrettighederne til, til Bøgeholm dam. Arbejdet blev vurderet for omfattende. I stedet blev der placeret et par møller på Gurre å ved Bøtterup, der kunne aflaste Hellebæk i tilfælde af vandmangel.

Som nævnt er Teglstrup Hegn nord og Hammermølleskoven blevet udpeget til en af de nye naturnationalparker. Naturstyrelsen har kortlagt fortidsminder i skovene, herunder damme, dæmninger, stigbord og diger samt øvrige fortidsminder (miler og det allerede i 1940 af Nationalmuseet undersøgte gamle teglværk ved Gl. Hellebækvej).

Det har bragt Slots- og Kulturstyrelsen på banen, hvor Marie Walther, der er ekspert i forhistorisk arkæologi, har opdaget, at vandkraftsystemet i Hellebæk er unikt i Danmark. Dette vandkraftsystem er blevet overset af tidligere tiders industrihistorikere, fordi det helt overvejende består af simple jordanlæg. Vandkraftanlægget i Hellebæk skov omfatter i 2022 42 nuværende eller tidligere damme, søer og moser, der er opmålt 3,7 km dæmninger, 16 km kanalforløb samt registreret 33 stigbord. Marie understreger, at systemet ikke er undersøgt tilstrækkeligt, men også at anlægget er helt specielt i Danmark. Hun understreger, at Hellebæk bør være en del af den tidlige industrihistorie i Danmark, i særdeleshed fordi det i modsætning til næsten alle andre vandkraftsystemer i Danmark, der betegnes som lineære (flere møller på samme vandløb), er et såkaldt *kompliceret akkumuleret vandkraftsystem med vandreservoir*, hvor man ved anlæg af damme og kanaler leder vandet hen til de relevante mølleplaceringer.

Der er et behov for at undersøge yderligere områder af damsystemet. Kortet over undersøgelsesområdet ved Lille Rostgaards Dam viser et eksempel på en mulig mølleplacering. Af detailkortet fremgår, at der er en dam bag en dæmning og 2 kanaler, en til en mulig mølletomt og en til omløb af en eventuel mølle. Der er dog ingen spor af et stigbord.

Der er også et behov for yderligere undersøgelser af eksempelvis den eksisterende Hammermølle. Møllebygningen er opført i 1765, men der har sandsynligvis ligget en ældre mølle på området. Under den nuværende bygning er der bygningsrester, som ikke er blevet dateret. Kan der have været en mølle på Christian 4.s tid, eller er det rester af en nyere mølle, evt. fra 1715?

Hellebæk i en europæisk kontekst

Hellebæk er også i europæisk sammenhæng speciel, idet komplicerede akkumulerede vandkraftsystemer med vandreservoirer ikke er særlig udbredt. Et stort vandkraftsystem i Harzen er forberedt til at komme på UNESCOs verdensarvsliste, og der eksisterer kendte komplicerede akkumulerende vandkraftsystemer i Kongsberg, Freiberg og Banska Stiavnica. Alle disse systemer er anlagt i forbindelse med

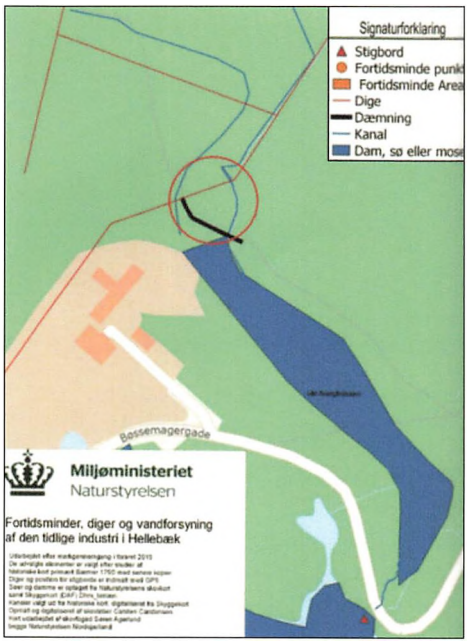

Undersøgelsesområde for mølletomt ved Lille Rostgaards Dam. Efter Marie Walther (litt. 3 s. 100). Kort: Søren Agerlund, Naturstyrelsen Nordsjælland, 2019.

minedrift. På det punkt adskiller Hellebæk sig fra de øvrige. I vores forening følger vi selvfølgelig diskussionen, og vores formand har netop været på studietur sammen med Naturstyrelsen og Slots- og Kulturstyrelsen i Harzen for at stifte bekendtskab med det største af disse systemer i Europa.

Drømmer vi om verdensarv? Tja, set i et dansk perspektiv er det i hvert fald et enestående system.

Litteratur:

(1) Gunnar Bergsten 2001: Vandkraftens udnyttelse i Hellebæk, Kronborg Geværfabriks Vandrettigheder: Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening, Egnshistoriske beretninger 31.

(2) Jesper Godvin Hansen 2023: Kronborg Geværfabrik 1669 – 1745: Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening, Egnshistoriske beretninger Nr. 52.

(3) Marie Walther 2022, Hellebæk – vandkraftens kulturlandskab i trækronernes skygge – en foreløbig status, Fabrik og Bolig 2022, s. 90 – 106

FOREDRAG I FORÅRET 2024

Sæsonens sidste foredrag foregår lørdag den 24. februar og lørdag den 6. april.

Foredragene holdes på Kulturværftet i Helsingør på 2. sal – Dækket. Foredragene begynder kl. 13.30, så de kan afvikles inden bibliotekets lukketid.

Der er gratis adgang for foreningens medlemmer. Ikke-medlemmer betaler 50 kr. i entré.

Vi fortsætter med forhåndstilmelding, så vi kan undgå at overbooke. Plads reserveres via Museets hjemmeside: https://helsingormuseer.dk/events/. Medlemmer kan her reservere en gratis plads til foredraget. Ved foredraget beder vi om, at kvittering for indbetaling af kontingentet fremvises sammen med den gratis billet.

Medlemmer, som har reserveret via Bente Thomsen, står fortsat på listen. Ved problemer:
Kontakt Bente Thomsen enten på mail: btsnekkersten@gmail.com. eller sms: 21256830.

Lørdag den 24. februar 2024 kl. 13.30
Emil Saggau, Lund Universitet.

Hellige Ukraine – krigens kirkelige rødder

Den 24. februar 2024 er det to år siden, at russiske tropper angreb Ukraine i det, der er endt som den største krig på det europæiske kontinent siden

Anden Verdenskrig. Denne krig har dybe kirkelige rødder. De russiske politiske og religiøse lederes forståelse af Ukraine, byen Kyiv og vesten er tæt forbundet med den russiske ortodokse kirke. Og for Putin er kirken, foruden landets atomarsenal, Ruslands stærkeste indenrigs- og udenrigspolitiske forsvar. Men også den ukrainske selvforståelse og ønske om selvstændighed er tæt forbundet med kirkerne. Dette kom særligt til udtryk, da den ukrainske ortodokse kirke løsrev sig fra russisk indflydelse og blev selvstændig i 2018. En begivenhed, som medførte en endnu dybere kløft mellem Ukraine og Rusland.

Hvilken funktion har kirken i krigen? Hvordan bruges kirken til at udforme national selvforståelse? Og hvilken betydning – om nogen – har den ortodokse kirke i forhold til russisk og ukrainsk mentalitet?

Foredraget giver et indblik i den lange og komplekse historie om, hvordan kirkerne i Østeuropa har formet det politiske og nationale rum, som krigen udspiller sig i. Et rum, hvor kirken selv er blevet til en aktør, hvis præster står ved frontlinjerne og er mål for angreb.

Emil Hilton Saggau, PhD, dansk kirkehistoriker og forsker ved Lunds Universitet. Saggau er specialist i de moderne ortodokse kirker i Østeuropa og deres rolle i krig og nationalisme. Han er forfatter til bl.a. »Moderne Ortodokse kirker« (2021) og flere bøger og forskningsartikler om moderne kirker, nationalisme og krig.

Lørdag den 6. april 2024 kl. 13.30
Sofie Lene Bak, Københavns Universitet.

Antisemitisme i Danmark i Tysklands skygge 1933-1945

Danmark har ikke noget Jødeproblem! Sådan lod parolen både før og efter den tyske besættelse i 1940. Men i modsætning til hvad man umiddelbart skulle tro, er dette udsagn ikke er et forsvar for jøder, og det udelukker ikke antisemitisme. Hvilke former antog antisemitismen da i det danske samfund? Og hvordan gik det til, at antisemitisme blev udgrænset som et udansk fænomen, som ikke hørte hjemme i dansk kultur og politik? Og er antisemitisme et overstået *kapitel?*

Sofie Lene Bak er lektor i moderne historie ved Saxoinstituttet på Københavns Universitet. Hun er forfatter til en række bøger om Holocaust og antisemitismens og racismens historie, og har senest udgivet undervisningsbogen »Nazisme og Holocaust« (2023).

Kajakgruppen

I slutningen af 2023 viste Museerne Helsingør en vandreudstilling med titlen »400 år med dansk-jødisk liv«. Vandreudstillingen var suppleret med en grøn kajak, som i mange år har hængt i Bymuseet. Kajakken har et stort åbent cockpit, hvor en passager kunne ligge mellem roerens ben.

Kajakken stammer fra en modstandsgruppe, som i 1944 blev startet af Arne Hovgaard og Ejnar Poulsen. Kajakken blev brugt til at fragte efterlyste modstandsfolk over Øresund. Den var dengang malet mørkegrå, så den næsten var usynlig på vandet om natten. Kajakken blev roet af Harry Henriksen, som var en habil kajakroer. Det lykkedes at bringe 10-12 efterlyste modstandsfolk i sikkerhed i Sverige.

Kajakken, som blev brugt til transport over Øresund. Foto: Bente Thomsen.

Både Arne Hovgaard og Ejnar Poulsen blev taget af tyskerne i november 1944 og kom først til Wisborg, så i Vestre Fængsel og derefter i Frøslevlejren.

Nogle år efter krigen satte Harry Henriksen kajakken i stand og den blev overgivet til Bymuseet i Helsingør.

Generalforsamling 2024

Generalforsamlingen afholdes onsdag den 20. marts 2024 kl. 19.00 i Kulturhus Nordvest, Abildgaardsvej 2.

Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal være indsendt senest 14 dage før til Helsingør Historiske Forening, c/o Tom Sinding, H.C. Andersens-vej 34, 3000 Helsingør, mail: tom.sinding@gmail.com.

Dagsorden ifølge lovene. Dagsordenen sendes pr. mail til medlemmerne i marts.

Kontingent for 2024

Såfremt kontingentet for 2024 endnu ikke er indbetalt, beder vi om indbetaling snarest muligt.

Kontingentet er uændret 225 kr. for enkeltpersoner, 275 kr. for par og 575 kr. for firmaer.

Betaling kan ske på Historisk Forenings konti:
Bank: Reg. 2255, konto 1905 639 169
MobilePay nr. 307140

ISSN 2794-3062